

13.

13.

Sp. II

Prinove Muzeja Srpske Zemlje.

Od P. S. Pavlovića.

Zahvaljujući predusretljivoj pažnji i iskrenoj gostoljubivosti Glasnika hrvatskog prirodoslovnog društva, jestastvenički muzej u Beogradu može, pod gornjim naslovom, da nastavi — slično ranijim nekim svojim izdanjima — objavljivanje beležaka o flori, fauni i gei, koje mogu poslužiti kao prilog za poznavanje raznih srpskih krajeva u tom pogledu. Ove prethodne zabeleške, osim toga, biće i zgodan putokaz za stručnjake, koji bi hteli detaljnije raditi ovu ili onu grupu životinja, biljaka, ili izvesne izumrle predstavnikve flore ili faune, što se u ovim Prinovama pominju.

Muzej za sad objavljuje samo četiri priloščica, jer je sve osoblje njegovo još upućeno na sređivanje zaostalog materijala, posle trogodišnje neprijateljske okupacije, koja je i Muzej znatno oštetila u svima odeljcima njegovim. Docije će oni, uprava se muzejska nada, biti i obilniji i raznostručniji.

1. Jedan interesantan trihopter sa Crnog Vrh.

Maja meseca 1912. godine rado sam se odazvao prijateljskoj ponudi gg. profesora S. Uroševića i Vlad. K. Petkovića, da sa njima zajedno učastvujem u ekskurziji, koju su sa velikoškolicima izvodili po jagodinskom Crnom Vrh. Poveo sam i preparatora Stojadinovića, koji je imao da se stara o prikupljanju insekata i drugih faunističkih predmeta.

8. maja put nas je naneo na vrelu Ladnik, koje je u mermeru i čija je voda, kao što ime pokazuje, vrlo hladna. Mrežom sam, iz vode i mulja, izvadio nekoliko komada pizidijuma, limnea i dosta ljuštura, kako mi se na mestu učinilo, nekog valvatoidnog puža. Najveću količinu metnuo sam u špiritus a gosp. Stojadinoviću (brenno pažnju: da nekoliko ljuštura stavi u vlažnu mahovinu (u naročito pripremljenim kesicama), kako bi ih žive doneli u Muzej.

Razmatrajući, po dolasku u Beograd, pod lupom ljušturu ovog valvatoidnog puža, primetio sam, da ona nije homogena, već da je sastavljena od kamenčića i raznih organskih delova, onako kao što sebi grade kućice frigididske larve. Stvar je bila u brzo rešena. Kako, po povratku s puta, životinje behu potopljene u svežu i hladnu vodu, obratih se razgledanju istih. Nekoliko je primeraka ostalo u životu. Prvo što mi je palo u oči: bio je brz pokret ljuštura. Pokretanje njihovo bilo je znatno brže, nego što se kreću vodeni ili suvozemni puževi i pod najmanjim uvećanjem zapazio sam: da ljušture i nisu mekušastne, već helikoidne kućice od insekata iz grupe Trichoptera. I doista P. Štajnmanova rasprava¹⁾ potvrdila je: da su ljušture nadene u vrelu Ladnik u larve od Mak Lahlanovog roda *Helicopsyche*. Da li je to vrsta *H. sperata* Mc. L. ili koja druga — stručnjak ima da kaže?

Napomenuću još samo, da za pomenutu vrstu Štajnman veli, da je poznata iz oblasti Lugana u Svajcarskoj. Pojava njena severno od Alpa pod pitanjem je. Isti je autor posmatrao pet eksemplara, koje su živele u tečnoj vodi — ne na suvu ili u vlazi. Dve su mu larve živele 14 dana u vodi. — Revelier, 1860. godine, našao je u jednom planinskom potoku u Monte Ronezo na Korzici 60 ljuštura od helihopsiše, a ove po Mak Lahlanu čine vrstu *H. Revelieri*.

2. Nova Valvata iz Nove Srbije.

Odmah sniže manastira Sv. Nikole, u blizini sela Šiševa, a u brdu na desnoj obali reke Treske, najveće pritoke Vardarove, nalazi se lepo ozidan kladenac u kristalastom terenu. Iz njega ističe, u velikoj količini, bistra, laka vrlo

¹⁾ Paul Steinmann. Die Tierwelt der Gebirgsbäche. Eine faunistisch-biologische Studie. (Extrait des Annales de Biologie lacustre. Tom II., p. 66-87, Fig. 1-5). Bruxelles 1907.

hladna voda. U potočiću, koji postaje od ove vode, našao sam, 24. aprila 1914. godine, pod kamenjem mnoštvo sitnih ljuštura jednog sitnog pužića, koji je bio predmet naročite studije.

Mala ljuštura je loptastokupasta, glatka, prozračna, sastavljena od tri prugasta zavojka, koji su odvojeni dubokim švom i brzo rastu. Poslednji je najveći; grotlo je okruglasto-jajasto. Peristom prost, spoljašnja usna oštra, unutrašnja usko kalozna i delimice pokriva pupak. Visina 1.3—1.7 mm. Takva je otprilike ili nešto manja i širina. Poklopac je okruglasto jajast, rožan i narančaste boje.

Iz literature poznate su mi dve vrste, koje žive u izvorima *Val. alpestris* i *Val. minuta*. Opisani oblik iz okoline Treske ima neke sličnosti sa drugom, francuskom, vrstom. Podudaranje je u obliku i donekle u veličini (visina *V. minuta* Drp. iznosi 1 mm u više, prečnik 1 mm). Razlika je u kroju pupka i poklopcu. Prema crtežu i opisu u Dipijevoj monografiji¹⁾ francuskih mekušaca *Val. minuta* Drap. ima ceo pupak otvoren, dok je kod sv. nikolske vrste unutrašnjom usnom pupak nešto malo zaklonjen. Iz originalne rasprave Draparnoa,²⁾ koji je autor ove vrste, ne vidi se sklop poklopca, međutim Dipi, u francuskom tekstu, veli: da je iste boje kao i ljuštura t. j. rožno sjajan. Primerci valvata sa pomenutog mesta imaju kako je rečeno, poklopac narančaste boje. Ovaj mi je karakter pao u oči još na samom terenu, kad sam ih skupljao. Od interesa je pomenuti, da iz životinja povlači za sobom poklopac duboko u grotlo.

3. Skopski krečnjak.

7. Maja 1911. godine dobio je g. dr. Mih. Šuškalović od jednog radenika i Muzeju poslao komadić šupljikavog, rdastog krečnjaka, koji je na jednoj površini prevučen tankom korom bigrovite mase. Između šupljikave rdastoprljave mase i pomenute bigrovite površine krečnjak je za debljinu 5 mm iskristalisao. Krečnjak potiče iz opštinskog Majdana kod Kisele Vode u blizini Babinog Doma kod Skoplja. Kad sam, aprila meseca 1914. god., bio u Skoplju, g. Šuškalović poslao mi je i radenika, koji je i krečnjak našao. To je vrlo trezven i ozbiljan čovek, tako da o provenijenciji ovog kamena ne može se posumnjati.

Po bigrovitoj površini vide se dve tanke i kao novac okrugle ploče (u prečniku 15 mm). Jedna je cela, a od druge se ukazuje samo polumesečasti deo, pošto je prva delimice prekriva. Malo dalje od njih nahodi se samo polovina od treće veće ploče. Po površini tih ploča nalaze se tačkasti ukrasi, tako da sva tri ova oblika čine utisak ukrašenih numulita ili orbitoida. Sve me je ovo jako interesovalo, pošto mi je poznato da je dr. Šubert zabeležio iz sela Sopišta beličasti, jedri krečnjak u kome je našao numulite i mnogo orbitoida, od kojih neki liče na *Orbitoides Pratti* (papyracea) i *O. dispansa*³⁾. Prvo što bi se moglo pomisliti, to je, da je i ovaj krečnjak maringorskog porekla. Međutim to ne stoji. I 1910. godine, kad sam se u Skoplju zadržavao više od 20 dana, i ove (1914.) godine, poseo sam nekoliko puta opštinski majdan i uvek sam u krečnjaku našao samo utiske od planorba, što nikako ne ide u prilog gornjem mišljenju. Dve su mogućnosti: ili je rečeni komad snet, svaljan s brda ili da koturasti oblici i ne potiču od foraminiferskih ljuštura. Meni ovo drugo izgleda i verovatnije. Pravio sam jedan poprečni presek na trećem, najvećem komadu i on nije pokazao strukturu foraminiferskih ljuštura. Meni se čini da su nadeni oblici sasvim slučajni, jer kada se bigrovita kora bolje razgleda primetiće se više ovakvih zaokrugljenih mlazeva, koji imaju pravilno lučni oblik.

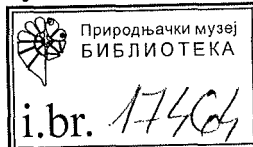
4. Suvozemni mekušci iz Treskine Klisure.

Na izletu koji sam 24. aprila 1914. godine učinio od Skoplja do Treskine Klisure blizu Šiševa, u društvu sa g. Stojadinovićem, muzejskim preparatorom, sakupio sam 22 vrste suvozemnih mekušaca. Ranije je, iz istog mesta, Muzeju slao puževe g. Jordan Petrović pred. prof. škopske gimnazije. Ovom ekskurzijom privođena je fauna skoro za polovinu ranije nadenih vrsta. Nisam

¹⁾ D. Dupuy Histoire naturelle des mollusques terrestres et d'eaux douces qui vivent en France. VI. Fasc. p. 585—586. Tab. XXVIII fig. 14. Paris 1851.

²⁾ Draparnaud R. Ph. J. Histoire naturelle de moll. terrestre et fluv. de la France. p. 42. Pl. I. fig. 36—38. Paris 1805.

³⁾ Citaj dr. I. Cvijić. Osnove za geografiju i geologiju Makedonije i Stare Srbije. Knjiga prva, str. 128. Beograd 1906.



našao samo *Xerophila striata* Müll. i *Carthusiana carthusiana* Müll., pošto se i nisam zadržavao ka suncu okrenutim mestima, niti u ravnijim partijama bliže selu Siševu. Celokupni spisak prilažem ovde, sa napomenom da su oblici ranije nađeni¹⁾ štampani običnim slovima. Prinove iz 1914. godine pečatane su kurzivom.

Treskina Klisura dakle dala je ove puževe:

Daudebardia rufa Müll.
Vitrina annularis Venetz.
Hyalina glabra Stud.
Hyalina nitens Mich.
Punctum pygmaea Drp.
Pyramidula rupestris (Stud.) Drp.
Fruticicola strigella Drp.
Campylaea trizona Zgl.
Helicogena lucorum Lin.
Tachaea vindobonensis Fér.
Xerophila striata Müll.
Carthusiana carthusiana Müll.
Buliminus detritus Müll.
Chondrula microtragus Parr.
Chondrula tridens Müll.
Acanthinula aculeata Müll.
Modicella avenacea Drp.
Sphyradium parreyssi Pfr.
Isthmia minutissima Hartm.
Isthmia salurensis Reinh.
Clausiliastra laminata Mont.
Delima nov. spec.
Strigillaria striolata Parr.
Ericia elengans Müll.

Ali nije od interesa samo broj oblika, već i pojava izvesnih tipova, koji su karakteristični za južne i zapadne oblasti. Sa zoogeografskog gledišta mora se najpre konstatovati, da najveću većinu čine puževi koji su nađeni na severu — u Srbiji u starim granicama njenim. Tu naročito ističem, pored ostalih, i nalazak *Campylaea trizona* Zgl. — Ranije je osobito naglašena²⁾ pojava južnjačkog tipa *Hel. lucorum* Lin., a sada valja istaći i pojavu klauzilija iz sekcije *Delima*. I ako detaljno još nije proučena i specifikovana, ipak se za sad može pouzdano reći: da pripada Betgerovoj grupi *Montenegrina*. Srodna je dakle onim delimama iz Dalmacije, Crne Gore i Severne Albanije opisanim pod imenima *Delima catharaensis* (Zgl.) Rossm., *D. umbilicata* Boetg., *D. Wohlberedti* Möllend. i *D. subcristata* Küst. Poslednja je nađena i u Srbiji na planini Bistri iznad Galičnika i kod Galičnika.³⁾ Nova je delima, za sad najistočniji predstavnik pomenute grupe, nađena je u prilično velikom broju (preko 50 eksemplara) a za kratko vreme skupljanja.

P. S. Pavlović.

¹⁾ I navedeni u Prilozima poznavanju mekušaca iz Stare Srbije i Makedonije. (85 Glas Srpske Kraljev. Akademije.) Beograd 1911.

²⁾ Prilozi i t. d. str. 107 i Razmatranja o vrsti *Hel. lucorum* L. (Glas srp. kralj. akad. LXXVII) Beograd 1909.

³⁾ Prilozi . . . str. 93.

